

До спеціалізованої вченої ради Д.41.086.04

Національного університету

«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Замули Аліни Юрїївни на тему «Міжнародно-правова заборона катування як фактор впливу на ефективність боротьби з тероризмом», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Застосування катувань відомо з найдавніших часів як засіб покарання, залякування й отримання зізнань. Як і застосування катувань, кампанія щодо боротьби із застосуванням катувань триває упродовж останнього століття. Кожне нове покоління бачило впровадження нових методів й форм катувань. Сумно визнавати, але методи катувань стають дедалі складнішими й витонченішими з плином часу. Проблема застосування катувань була вивчена дослідниками різних верств суспільства. До їх числа відносяться юристи, правозахисники, історики, філософи та інші.

Кінець XX – початок XXI століття виявили нездатність знищити інститут застосування катувань. Військові конфлікти в Афганістані, Боснії і Герцеговині, Ємені, Ізраїлі, Ліберії, Північній та Західній Африці, Сирії, Сомалі, Судані, Грузії та Україні супроводжувалися і продовжують супроводжуватися застосуванням катувань в якості придушення, залякування та знищення окремих осіб, груп і суспільства в цілому. Тимчасом як, з набагато

більшим розмахом катування використовуються в інших державах, потай від засобів масової інформації та широких верств громадськості.

Міжнародно-правова заборона застосування катувань поруч із підтриманням і зміцненням міжнародного правопорядку справедливо визнається однією з найважливіших умов соціального розвитку кожної держави і народу. Величезне значення вказаної проблематики визначається тим, що міжнародно-правова заборона застосування катувань є одним із найвагоміших юридичних засобів забезпечення дотримання норм міжнародного права та забезпечення сталого функціонування не лише міжнародно-правової системи, а й системи міжнародних відносин в цілому.

У представленому дисертаційному дослідженні, авторкою здійснено теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукової проблеми щодо взаємозв'язку та взаємозалежності між ефективністю міжнародного антитерористичного права та можливостями посилення протитортурної дії міжнародно-правових стандартів і норм у сфері заборони застосування катувань.

Незважаючи на важливість обраної теми наукового дослідження та значні зусилля, покладені міжнародним співтовариством на розвиток та удосконалення системи протидії катуванням, нелюдському та принижуючому гідності поводженню, наразі залишається багато проблем, пов'язаних із встановленням та забезпеченням реалізації відповідальності за порушення відповідних норм міжнародного права щодо заборони застосування катувань.

Все це свідчить про потребу і своєчасність проведення наукового дослідження на запропоновану Замулою Аліною Юріївною тему: «Міжнародно-правова заборона катування як фактор впливу на ефективність боротьби з тероризмом» для науки сучасного міжнародного права.

Дисертанткою у роботі розглянуто діючі у сфері протидії катуванням міжнародно-правові норми, проведено їх порівняльний аналіз для виявлення перспективи внесення до них змін і доповнень. Здійснено вивчення ряду міжнародних договорів, запропоновано внесення до них положень про

заборону певних діянь. З цією метою використано аналіз правозастосовної практики міжнародних контрольних механізмів та судових органів, до компетенції яких належить розгляд питань порушення зазначеного права, для усунення недоліків в їх діяльності та поширення позитивного досвіду.

Дисертація А. Ю. Замули є оригінальним науковим дослідженням актуальної в теоретичному і практичному плані проблеми науки міжнародного права, містить нові науково обґрунтовані результати, що вирішують наукове завдання, зокрема, що стосується аналізу питання застосування катувань так званої «владної» природи.

Авторка вказує на повну безкарність влади, яка в масовому порядку використовувала катування, змістивши свій вектор на вседозволеність, повсякденність практики тортур щодо народів, націй та соціальних, етнічних груп. Якщо на рівні фізичних осіб (особистості) у межах національного та міжнародного права, проблема катування опрацьована досить щільно, то у міжнародному (глобальному) вимірі вбачається брак кваліфікаційних характеристик цього міжнародного злочину.

Проблема стосується правових характеристик діянь, основу яких складає катування за своїм сенсом, психологією та наслідками, що чиняться відносно певних соціальних, етнічних груп, народів, націй, держав. За своїм матеріальним виявленням такі дії не обов'язково мають складати прямий фізичний вплив на велику кількість людей у розумінні певної соціальної групи або народу.

Радше йдеться про штучне створення соціально-економічних або екологічних умов життя для такої групи, за яких окрім фізичних страждань настають тяжкі політичні, психосоціальні, культурно-етнічні та інші «групові» наслідки, пов'язані із втратою перспектив розвитку, а в окремих випадках, перспектив виживання. Це може супроводжуватись станом групової пригніченості, відчуттям втрати національної або взагалі людської гідності, або настанням обставин, що утворюють загрозу настання зазначених й

подібних станів. В останньому випадку на підставі соціального відчаю можуть складатися умови для протесту у його крайніх, радикальних формах (с. 54–56).

Проте, незважаючи на значущість обговорюваної проблеми, у міжнародному праві на сьогодні відсутній універсальний міжнародно-правовий документ, який би регулював питання відповідальності держави за міжнародні злочини. При тому, що у цілому визнається можливість настання небезпеки для миру й міжнародної безпеки внаслідок певних дій держави.

Подана на розгляд робота є першим у вітчизняній міжнародно-правовій науці комплексним дослідженням катування як масштабного міжнародного злочину, особлива суспільна небезпечність якого зумовлюється його взаємопроникненням та взаємовпливом з тероризмом у межах глобального соціального конфлікту. Наукова новизна дисертаційного дослідження також полягає, зокрема, у тому, що вперше у вітчизняній науці міжнародного права встановлено дію міжнародного різновиду катування як чинника глобального терористичного конфлікту у вигляді тортурного впливу на великі людські маси. Запропоновано визначення поняття міжнародного злочину «катування народу» – утримання держави, народу, соціальної або етнічної групи у стані фізичного або психічного мучеництва через недопущення задоволення нагальних людських потреб з метою зашкодження розвитку, створення умов для необмеженого контролю і покори (с. 142–143); доведено, що теророгенність катувань щодо народу відкриває перспективу міжнародно-правового впливу на тероризм через криміналізацію «соціальних» тортур (с. 51–52); доведено, що терористичне насильство як особливий «протестний» вид терористичної діяльності, зумовлене соціальною протестністю, містить в собі наявність «тортурного» компоненту (с. 82–90); здійснено кваліфікаційне кримінально-правове розмежування запропонованого складу «катування народу» із суміжними складами міжнародних злочинів «геноцид» та «апартеїд» (с. 143–145). Основу відмінності від геноциду складає мета: відсутність умислу на знищення або етнічне розчищення народу, певної соціальної або етнічної групи; від апартеїду – метод: досягнення покори і

експлуатації через мучеництво, але не через роздільне проживання; запропоновано можливі шляхи вдосконалення міжнародного антитерористичного права через посилення протитортурної дії його норм на основі широкого тлумачення катування глобального виміру.

У дисертації правильно сформульований об'єкт та предмет дослідження, відповідно до встановлених вимог описана методологія дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у роботі, є достатньо обґрунтованими. Досягненню поставленої мети і завдань дослідження сприяли вдало сформована структура роботи, послідовність і логічність викладення матеріалу.

Дисертаційна робота Замули А. Ю. складається із списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Для підготовки цієї роботи дисертантка використала 455 опрацьованих джерел, з яких значну складову становлять іноземні, насамперед англomовні публікації, що вказує на компаративістський підхід якісного рівня, що простежуються упродовж всієї роботи. Обсяг і цінність використаних інформаційних джерел свідчить про обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень.

У першому розділі дисертаційного дослідження авторка аналізує проблему катування як впливового фактору міжнародних взаємодій через аналіз соціального, біологічного та частково правового змісту катування (с. 15–30); надає правову характеристику суміжних із катуванням понять, а саме нелюдського поводження або покарання, принижуючого гідність поводження або покарання, жорстокого поводження (с. 31–42); висвітлює закономірності процесу історичного становлення катування та його трансформації в умовах інтернаціоналізації міжнародного життя (с. 18–26); вказує на можливість інтерпретації катування у широкому сенсі слова шляхом встановлення теророгенності тортур щодо народу, нації, соціальної, етнічної групи (с. 50–75).

У другому розділі дисертантка надає міжнародно-кримінологічну характеристику тероризму та катуванню, створює їх порівняльну схему (с.76-90); з'ясовує області точок перетину при аналізі кваліфікуючих ознак складів злочинів катування та тероризму (с. 90–130); вносить пропозиції щодо виділення додаткових кваліфікаційних ознак механізму – «катування народу» у складі злочину тероризм (с. 139–145).

У третьому розділі дисертації автор здійснює оглядове дослідження проблем ефективності загального міжнародного права щодо катувань та тих його галузей, які містять потенціал безпосереднього впливу на стан міжнародно-правової протидії тероризму (с. 174–193); здійснено аналіз конвенціонального механізму у сфері боротьби з тероризмом, акцентовано увагу на його недосконалості (с. 193–208). Розглянуто антитерористичні можливості норм у сфері протидії катуванням (с. 208–221).

Структура і зміст дисертації Замули А. Ю. відповідають її назві та вимогам, встановленим для такого виду робіт і профілю спеціальності 12.00.11 – міжнародне право. Наукова робота написана доступною науково місткою мовою і належним чином оформлена.

Результати представленого дослідження можуть мати широке застосування як безпосередньо у процесі подальшого дослідження проблеми заборони катувань у міжнародному праві, так і в процесі викладання міжнародного права.

Практичне значення отриманих результатів роботи визначається тим, що вони можуть бути використані для подальших наукових досліджень проблем міжнародного права та інших суміжних галузей права, а також теорії міжнародного права. Положення й висновки дисертації можуть використовуватися при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з дисциплін «Міжнародне публічне право», «Право міжнародної відповідальності», «Право міжнародної безпеки», «Історія міжнародного права», «Міжнародне антитерористичне право», «Міжнародне кримінальне право», «Конфліктологія в міжнародному праві» тощо.

Сформульовані в дисертації пропозиції, висновки та рекомендації можуть бути враховані при можливому коригуванні міжнародно-правових механізмів боротьби з міжнародними злочинами.

Слід констатувати достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження: основні положення дисертації висвітлені у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у фахових виданнях України та одна у закордонному науковому фаховому виданні, а також у дев'яти опублікованих тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи А. Ю. Замули та відповідає вимогам до таких робіт. Основні положення, висновки і пропозиції (рекомендації), сформульовані у дисертації, ідентично та досить повно викладені в авторефераті. Вони, переважно, знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації, а також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації.

Виходячи зі змісту дисертації та автореферату, можна констатувати, що поставлена до виконання мета дослідження успішно досягнута.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертанткою дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих положень роботи, які не знайшли свого належного висвітлення у дисертації або носять дискусійний чи спірний характер чи потребують додаткових коментарів з боку автора.

1. Хотілося б звернути увагу, на надмірне захоплення авторки розмежуванням різноманітних термінів, зокрема, “тортури”, „катування”, “жорстоке поводження”, “нелюдське поводження”, “поводження, що принижує гідність”, “тероризм”, “терористична діяльність” тощо (стор. 27–50, 76–90 дисертації), яке простежується упродовж всієї роботи. Іноді це призводить до внутрішніх суперечностей в роботі та заважає глибше роздивитися сутнісні, змістовні елементи інституту заборони катування у

міжнародно-правовій доктрині та практиці. Це подекуди не дозволило авторці послідовно відстоювати власну позицію щодо визначення катування як злочину проти людяності.

2. На стор. 74 дисертації, авторка висуває доволі суперечливу пропозицію щодо можливості введення в міжнародно-правовий обіг понять «тортури щодо народу», або ж «міжнародні тортури». На мою думку, якщо аргументація дисертантки щодо формування поняття «катування народу» та юридичного обґрунтування окремого складу міжнародного злочину «катування народу» здається переконливою, то використання терміну «міжнародні тортури» є вкрай невдалим, оскільки тортури є конвенційним злочином за міжнародним правом. Істотна специфіка даного злочину полягає в його спрямованості проти універсальних гуманітарних цінностей, визнаних міжнародним співтовариством. Оперуючи терміном «міжнародні тортури», автор допускає логічну суперечливість.

3. Потребує додаткової аргументації пропозиція дисертантки щодо внесення змін в текст статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (стор. 236–237 дисертаційного дослідження) та викладенні статті 1 Конвенції у наступній редакції: «термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі чи групі осіб, об'єднаних за певною етнічною або соціально-політичною ознакою, навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третіх осіб у сукупності відомості чи визнання, покарати за дії, які вчинила вона або треті особи чи у вчиненні яких вони підозрюються, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково».

Розроблення цієї нормотворчої пропозиції, могло б бути однією із пріоритетних задач здобувачки. Очевидно, що цей аспект представленого дослідження потребує від авторки не лише досконалого знання нормотворчого провадження та правил нормопроєктувальної техніки, які застосовуються при розробці проектів міжнародних правових актів, а й роботи з юриспруденцією міжнародних судових установ.

4. На стор. 10 дисертації, авторка відзначає, що терористичне насильство як особливий «протестний» вид терористичної діяльності, зумовлене соціальною протестністю, містить в собі наявність «тортурного» компоненту.

На моє переконання такий підхід до висвітлення терористичного насильства є не дуже вдалим проявом алогічного гуманізму. Питання визначення природи терористичного насильства полягає не в зумовленості злочинного діяння, а в його невідповідності нормам права, його незаконності. Суб'єкти терористичної діяльності зазвичай повною мірою усвідомлюють протиправність та аморальність своїх дій, не зважаючи на те, чим зумовлені такі дії.

Вказані зауваження не знижують загальної позитивної оцінки поданого на розгляд дисертаційного дослідження, мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальших наукових досліджень дисертантки.

У цілому, представлена на відгук дисертаційна робота Замули Аліни Юріївни на тему «Міжнародно-правова заборона катування як фактор впливу на ефективність боротьби з тероризмом» є завершеним самостійним дослідженням, що присвячене актуальним проблемам міжнародного права, містить висунуті особисто здобувачкою науково обґрунтовані теоретичні результати, наукові положення, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувачки в науку міжнародного права.

Дисертаційна робота А. Ю. Замули повною мірою відповідає паспорту спеціальності 12.00.11 – міжнародне право та вимогам, встановленим Порядком присудження наукових ступенів затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,
Державна освітня установа
«Навчально-методичний центр
з питань якості освіти»
Міністерства освіти і науки України,
юрист

Бурма С.К.

Підпис Бурми С.К. засвідчую:

Медведська Т.В.
Лесю